

Jarosław Dylewski
Uniwersytet Łódzki

RECENZJA KSIĄŻKI:
JAMES EVANS, *THE HISTORY AND PRACTICE*
OF ANCIENT ASTRONOMY,
OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1998

BOOK REVIEW: THE HISTORY AND PRACTISE OF ANCIENT ASTRONOMY,
OXFORD UNIVERSITY PRESS 1998

Professor James Evans is a physicist working at University of Pudget Sound in the USA. His research is focused on ancient astronomy and application of that knowledge. In his work, *The History and Practice of Ancient Astronomy*, professor Evans introduces the reader to the evolution of astronomical knowledge, from the observations made by farmers or sailors to complex astronomical models and calculations of asronomers such as Ptolemy. One of the most interesting aspects of this book is the author's approach to ancient testimonies. He does not only ask *what* we learn from ancient scriptures, tablets and other findings, but also *how* do we learn it. Priceless addition to this work are numerous illustrations placed on page margins. The word 'practice' mentioned in this book's title points to one of the most important assets of professor Evans' work. Apart from sharing the knowledge with the reader the author shows him how to use that knowledge to verify the author's hypotheses. Without any doubt *The History and Practice of Ancient Astronomy* is a position worthy of being recommended not only to enthusiasts of physics and astronomy but also of ancient science and culture.

Profesor James Evans jest fizykiem wykładającym na University of Pudget Sound w USA. Swoje badania poświęcił głównie starożytnej astronomii oraz zastosowaniu stosowaniu owej wiedzy w praktyce. Podjął się próby skonstruowania m. in. gnomonu, astrolabium czy też *analemma* – przyrządów używanych do dokonywania obserwacji ciał niebieskich w starożytności i w średniowieczu. Jest autorem licznych prac poświęconych starożytnej nauce i astronomii.

W dziele *The History and Practice of Ancient Astronomy* profesor Evans zapoznaje czytelnika z ewolucją wiedzy astronomicznej (pokazując wzajemne wpływy między Grecją, Mezopotamią a później również między badaczami arabskimi i europejskimi), od najprostszych obserwacji dokonywanych przez rolników i że-

glarzy po skomplikowane matematyczne modele i obliczenia astronomów takich jak Klaudiusz Ptolemeusz. Swoj wywód autor zaczyna od prześledzenia rozwoju starożytnej astronomii, skupiając się na Grekach i Babilończykach, gdyż to oni najwięcej wnieśli do tej dziedziny. Najobszerniej opisane są dokonania astronomów greckich i to głównie ich odkryciom poświęcona jest ta praca. Autor argumentuje to tym, iż Grecy szczególnie przyczynili się do rozwoju starożytnej wiedzy astronomicznej, której ukoronowaniem był *Almagest* Klaudiusza Ptolemeusza (z pewną krytyką spotka się zapewne teza autora, iż dzieło Kopernika było w większości swej treści potworzeniem pracy greckiego astronoma a teoria o heliocentryzmie tylko dodatkiem do niej). Następnie omawia zagadnienie sfer niebieskich, gwiazd stałych oraz planet i poszczególne teorie z nimi związane. Interesujące jest podejście autora do źródeł. Nie interesuje go tylko *czego* ale też *jak* dowiadujemy się z zachowanych pism, tabliczek i innych znalezisk. Szczególnie ciekawe są reprodukcje i rekonstrukcje babilońskich map gwiazdnych. Język, jakim napisana została ta praca, jest przystępny dla osób, którym obce są arkana zarówno fizyki jak i znajomość języków starożytnych. Póki co książka dostępna jest jedynie w języku angielskim. Zapewne mając na uwadze dobro czytelnika autor wybrał takie tłumaczenia antycznych tekstów, które pozbawione są archaizmów i dzięki temu zrozumienie przekazu pracy nie wymaga od polskiego odbiorcy bardzo zaawansowanej znajomości języka angielskiego. Nieocenioną pomocą są dokładne ilustracje na marginesach stron, czytelnie obrazujące omawiany temat i ułatwiające jego zrozumienie. Zdarzają się jednak momenty, kiedy ilustracje na bokach stron nie odnoszą się do omawianej obok treści o czytelnik musi kilkakrotnie sprawdzać numery ilustracji by upewnić się, że patrzy na właściwy rysunek.

Zawarte w tytule książki słowo „*practice*” zwraca uwagę na bodaj najistotniejszy atut pracy profesora Evansa. Oprócz przekazywania wiedzy autor instruuje czytelnika jak samemu przetestować trafność postawionych hipotez oraz jak dokonywać obserwacji, o których czytamy w dziełach autorów antycznych. Na stronach *The History and Practice of Ancient Astronomy* czytelnik znajdzie wskazówki jak m. in. dokonywać obserwacji dziennego i rocznego ruchu Słońca przy postaci gnomonu (stalowy pręt lub drewniany kołek wbity pionowo w ziemię – pierwowzór zegara słonecznego), lub jak, korzystając z tego samego narzędzia, wyznaczyć szerokość geograficzną danego miejsca oraz dokonać wielu innych, nieraz skomplikowanych, obliczeń, np. określić przybliżoną odległość Słońca lub Księżyca od Ziemi. Każdy z podrozdziałów kończy się opisem serii ćwiczeń i zadań, które można wykonać samemu i na własną rękę „dokonywać” odkryć, które były udziałem badaczy żyjących ponad dwa tysiące lat temu. Dopelnieniem wspomnianych ćwiczeń są ilustracje oraz instrukcje pozwalające czytelnikowi np. zbudować astrolabium – skonstruowany przez arabskich przyrząd do obserwacji nieba, powszechnie używany przez astronomów w epoce nowożytnej, m.in. przez Mikołaja Kopernika.

Niektórych odbiorców zrazić może fakt, iż wszystkie przypisy umieszczone są na samym końcu książki. Dostęp do dodatkowych informacji oraz do źródeł bibliograficznych (*loci* cytowanych fragmentów tekstów) jest przez to utrudniony. Można upatrywać w tym pewnego kompromisu na rzecz klarowności przekazu i ogólnych walorów estetycznych książki.

Niewątpliwie *The History and Practice of Ancient Astronomy* jest pozycją godną polecenia zarówno miłośnikom fizyki i astronomii (nie tylko starożytnej) jak i entuzjastom antycznej kultury i nauki.